

лимдери тайыз. Элдик балдар чыгармалары боюнча кызыгуулары да жокко эсе экендигине кубе болдук.

Оргочо деңгээл: Жомоктор боюнча студенттердин жетишерлик маалыматы бар, бирок алардын таалим-тарбиялык идеясын чечмелөөдө атайын билимдери жетишсиз.

Жогорку деңгээл: Жомоктор боюнча билимдери терең, андагы таалим-тарбия идеяларын талдай алышат жана ал аркылуу окуучуларга атуулдук тарбия берүүгө билими жетшпээрлик деңгээлде. Бирок бул деңгээлдеги билими бар студенттердин саны аз экендиги өкүнүчтүү.

Изилдөө көрсөткөндөй, студенттердин элдик балдар чыгармаларындагы таалим-тарбия идеялары жана алар аркылуу мектеп балдарына атуулдук таалим-тарбия берүү боюнча түшүнүктөрү жетишсиз экендиги байкалды. Анын себептери төмөнкүлөрдөн экендигин аныктадык:

- элдик оозеки чыгармаларды элибиз эзелтеден бери жаш муундарды тарбиялоодо негизги таалим-тарбия каражаты катары пайдаланып келгени тууралуу студенттердин жетишерлик маалыматтарынын аздыгы;

- элдик балдар чыгармаларындагы таалим-тарбия принциптери, методдору боюнча түшүнүктөрүнүн жоктугу;

- мектепте элдик балдар чыгармалары боюнча аган билимдеринин жетишсиздиги;

- тарбиялык сааттарда мугалимдин окуучуларга таалим-тарбияга үндөгөн элдик чыгармаларга басым жасабагандыгы;

- студенттердин элдик балдар чыгармалары боюнча түшүнүктөрү болгону менен, андагы таалим-тарбия идеяларын, принциптерин, методдорун талдай алышпагандыгы;

- элдик балдар чыгармаларынын жетишсиздиги, айыл мектептеринде китепканалардын аздыгы;

- мугалимдер үчүн бул багыттардагы атайын окуу-усулдук колдонмолордун жоктугу.

Андагы принциптер менен методдордун мүнөздүү белгилери, элдик чыгармалардын сюжеттери идеялык мазмундары аркылуу талданат жана алар атайын лекцияда, практикалык сааттарда, студенттердин өз алдынча иштеринде улантылат. Мисалы: Кыргыз адабияты сабагында жомокторду ролдоштуруу окуу да өз жемишин берет. Анын каармандарын ролдоштуруу окууда каармандардын ролуна ылайык алардын образдары ар кыл үндөр, мимикалар, жесттер менен ачылат (3).

"Убадага бек жигит", "Бала шаарын кантип сактап калды?" "Алтын куш", "Акылдуу дыйкан", Жеке таз менен жети таз" жомоктору ролдоштурулуп окулду, бул да болсо алардын ой жүгүртүүсүн, сүйлөө речтерин байыгтууга чоң жардам берди. Студенттердин өз алдынча иштөөсүндө жомоктордун сюжеттерин билүүсү, реферат, дил баяндарды жазыруу экспериментибизди жүргүзүүдө он натыйжа берди. Практикалык сааттарда жогорудагы элдик балдар чыгармалары боюнча стандарттык эмес сабактын үлгүлөрү көрсөтүлдү. О.э. студенттер өздөрүнүн чыгармачылыгы менен жомок жазышып, аны ролдорго бөлүштүрүшүп, инсценировка коюп беришти. Кыргыз эл жомоктору, анын ичинде балдарга арналган жомоктор сөзсүз түрдө өзүнүн олуттуу өзгөчөлүгүнө, турмуштук жагдайларды сүрөттөө боюнча кандайдыр бир улуттук колоритке ээ экендиги чындык (2). Студенттер жогоруда түзүлгөн атайын курстун программасынын негизинде элдик балдар чыгармаларынын өзөгүндө жаткан таалим-тарбия принциптери менен методдорун өздөштүрүү менен аны практикада колдоно алышты. М: жомоктордун сюжетинен таалим-тарбия методдорун талдай билүүсүн төмөнкү схемадан көрүүгө болот.

	Элдик тарбиянын методдору	Элдик жомоктор	Кантип тарбиялайт
1.	Калыптандыруу		
	кеңеш айтуу	"Алтын кумура"	Дебат сабактарын уюштуруу аркылуу (кары адамдын акылы менен элди каардуу падышанын азабынан куткарышы)
	өрнөк көрсөтүү	"Бала шаарыш кантип сактап калды?"	Сабак сахна уюштуруу аркылуу (Жаш болсо да акылдуулугу, зиректиги менен Жаныбек ханды жеңиши.)
	антка туруу убаданы аткаруу	"Убадага бек жигит"	Тегерек стол уюштуруу аркылуу (Айткан убадасына туруп, эсирген агаларын уяткаруусу)
	кеңеш айтуу түшүндүрүү	"Ырыс алды - ынтымак" "Ырыс алды - ынтымак"	Сабак таймаш аркылуу (Атасы балдарына тогуз чырпык берип сынаганы, ынтымакка ундөп, биримдикке чакыруусу)

Демек, чиймедегилерди талдап келеек, студенттер жомоктордун ички табиятын иликтеп талдай ала тургандыктарын экспериментибизде көрсөтүштү. О.э. таасир этуу, текшерүү методдорун да, педагогикалык практика мезгилинде, класстык тарбиялык сааттарда колдонууда ыңгайлуу, көрсөтмөлүү экендигин белгилеп өтүштү. Атуулдукка тарбиялай турган жомоктор студенттерди эли-жерине болгон сүйүүсүн тереңдетип, көп ишмердүүлүгүн байытууда чоң көмөк берерине ынандык.

Мисалы, сынчыл ойлом стратегиясы менен өтүлгөн сабакта "Ырыс алды - ынтымак" жомогундагы акылман карыя балдарынын ынтымаксыздыгын көрүп, аларга бир боо табылганы сындыруу ташпырмасын берүү менен аларга тарбияга үндөй турган акыл өзүнүн таасирдүүлүгүнүн күчтүүлүгү, элдик таалим-тарбиянын чоң кудурети экендигин студенттер чечмелөө менен, практика мезгилинде болочоктогу мугалимдердин окуучуларга элдик балдар чыгармалары боюнча диспут, акыл таймапгыч суроолорун өзүлөрү түзүп, сабактарда мелдештерди өткө-

рүүсү, викториналарды уюштуруусу окуучулардын элдик балдар чыгармаларына болгон кызыгуусун жарата алгандыгына төмөнкү сабактын иштелмесинен көрүүгө болот.

Биз сөз кылган багыттарга ылайык, болочоктогу мугалим педагогикалык практика мезгилинде класс-

тан тышкаркы сааттагы викторина өткөрүүдө окуучуларга жомоктор боюнча викториналык суроолорду уюштура ала тургандыгын төмөнкү схемадан көрүүгө болот:

№	Жомок	Викторина үчүн суроолор	өстүрүүчүлүк максаты	Тарбиялык максаты
	"Убадага бек жигит"	1) Үч бир туугандын кимиси убадада турду	Окуганын турмушта колдонууга үйрөнөт.	Убада бергенден кийин аны аткаруу керек экендигин үйрөнөт.
		2) Убада аксакалдын айткан шарты кандай эле	өздөрүнүн журум-турумун талдай билишет.	Убаданы аткаруу чон зыян алып келерин түшүнөт.
		3) Убада аксакал үч бир тууганга кандай байлык ыроолду	Убадага туруу эмне экенин билет.	Ач көз болбой, адал эмгек менен жан багуу керектигин үйрөнөт.
		4) Убада аксакал үч бир тууганды кантип сынады	Убадага турбоо жаман касиет экенин түшүнүшөт.	Улуу адамдарды урматтоого, сыйлоого үйрөнөт.

Бул чиймеде көрүнүп тургандай, окуучуларга болочоктогу мугалим, биринчиден, жомоктун сюжетин түшүндүрүү, идеясын талдоо, кайталап бышыктоо ишин жүргүзүүдө, ал боюнча окуучулардын өстүрүү жана тарбиялоочу жагдайларын ачуу процессинде натыйжалуу уюштурууга болорун тажрыйбабыз керсетет. О.э. болочоктогу мугалим окуучулар менен биргеликте элдик таалим-тарбия методдору менен принциптерин элдик балдар чыгармаларынын сюжеттеринен табуусу, сабакта оң натыйжа берерине педагогикалык практика мезгилинде күбө болдук.

Пайдаланылган адабияттар:

1. С.К. Рысбаев. Кыргыз балдар фольклорунун педагогикасы. -Бишкек, "Билим куту", - 2005. -206-б.
2. А. Сатарова. Кыргыз балдар фольклору. -Ош - 2003, - 81-б.
3. М.Ж. Найманбаев. Мектеп окуучуларына акыл жана адеп - ахлактык тарбия беруунув этнопедагогикалык негиздери (5- 6-кл.) канд. диссерт. авторефераты, Бишкек. - 2009. -16-б.
4. А.Ж. Муратов. Кыргыз этнопедагогикасы: тарыхы, мазмуну жанатехнологиялары, Б., 2011.
5. А. Алимбеков. Кыргыздын элдик билимдери, Б., 1995.

Рецензент: к.пед.н. Абдухамидова Б.А.

Бабаев Д.Б., Ансалиева А. Т.

ОСНОВНЫЕ ПРИНЦИПЫ ФОРМИРОВАНИЯ ЗДОРОВОГО ОБРАЗА ЖИЗНИ ШКОЛЬНИКОВ

D.B. Babaev, A.T. Apsaliev

BASIC PRINCIPLES OF FORMATION OF HEALTHY WAY SCHOOL OF LIFE

УДК: 372.370.19/1

В статье рассматриваются условия формирования здорового образа жизни школьников. Предложены основные принципы формирования здорового образа жизни учащихся в процессе учебной и внеучебной деятельности.

The article deals with the conditions of a healthy lifestyle School. The basic principles of a healthy lifestyle of students in academic and extracurricular activities.

Условия формирования здорового образа жизни школьников специфичны в каждом регионе, населенном пункте, образовательном учреждении. Соблюдение определенных условий формирования ЗОЖ обеспечивает технологическую готовность образовательного учреждения к данному виду деятельности, с учетом определенной корректировки возможна трансляция наработанного опыта в другие образовательные учреждения.

Формирование ЗОЖ учащихся средней школы построено в соответствии с принципами здоровья, сохранения, личностно-ориентированного подхода, преемственности и координации.

Принцип здоровьесбережения основывается на усилении внимания учителя и ученика к здоровью своему и каждого участника образовательного процесса как высшей ценности, установке на формирование здорового образа жизни в школьной и внешкольной среде, создании максимально благоприятных условий для сохранения, укрепления и формирования здоровья.

Личностно-ориентированный подход для педагогов и родителей, как участников образовательного процесса, выражается также в учете индивидуально-типологических особенностей субъекта обучения. Формирование субъекта учебной деятельности целенаправленно осуществляется в технологиях развивающего обучения. Учащиеся экспериментального класса, формировали собственную учебную деятельность, создавая себя через активизацию своих внутренних резервов, в том числе и резервов здоровья. Прогнозируемым результатом такого подхода будет проявление творческого начала и высокой степени активности в учебе, общении, здоровьесбережении и здоровьестроительстве, а ведущими мотивами образования - саморазвитие, самореализация.

Принцип преемственности заключается в обогащении и взаимосвязи средств, форм и методов обучения и воспитания, а также между основными звеньями школы, что предопределяет характер валеологических связей между элементами педагогического процесса по "вертикали" и "горизонтали", способст-

вует установлению закономерностей и прогнозированию логики его дальнейшего развития.

В практике школьной жизни часто этот принцип оказывается нереализованным и те валеологические знания, умения и навыки, которые ребенок приобрел в ДОУ, оказываются невостребованными в школе, постепенно затормаживаются, затухают, забываются. В результате низкий уровень валеологической культуры учащихся средней школы. В связи с изложенным считаем принцип преемственности чрезвычайно важным в формировании основ ЗОЖ учащихся школы.

Принцип координации отражает способы деятельности всех субъектов образовательного процесса, направленные на их согласованную работу. Он нацеливает на изучение и сознательное использование особенностей взаимодействия субъектов образовательного процесса при формировании ЗОЖ.

Соблюдение совокупности указанных принципов способствует эффективному построению системы образования младших школьников и формирования их ЗОЖ. В этой системе важную роль играет совместная, скоординированная деятельность педагогов, родителей и детей.

Аналитическая функция основывается на диагностике показателей здоровья школьников объективными и субъективными методами, сопоставлении полученных результатов со среднестатистическими и выявлении основной тенденции изменения состояния здоровья школьников в процессе обучения: ухудшения, улучшения, сохранения. Данная функция осуществляется медиком, психологами и администрацией школы а также через валеологический анализ урока учителями.

Аналитическая функция управленческого цикла позволяет выявить приоритетные направления деятельности школы и соответствующим образом спланировать ее.

Функция планирования осуществляется через разработку программ, мероприятий, направленных на сохранение и укрепление здоровья школьников.

Функция организации процесса формирования ЗОЖ учащихся школы осуществляется всеми субъектами образовательного процесса в урочной и в внеурочной деятельности.

Осуществление обучения педагогов здоровьесберегающим технологиям становится возможным при условии перехода на инновационную основу, которая строится с учетом педагогических ресурсов и условий, средств, обеспечения процесса образования.